

фонд
**ВІДКРИТА
ПОЛІТИКА**
openpolicy.org.ua

РАДА З ПИТАНЬ
КУЛЬТУРНО-
МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

МІНІСТЕРСТВО
КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

РАДА МОЛОДИХ
ВЧЕНИХ

ВСЕУКРАЇНЬКА
АСОЦІАЦІЯ
ЗАКЛАДІВ
МИСТЕЦЬКОЇ
ОСВІТИ

23-24 листопада Київ, Україна

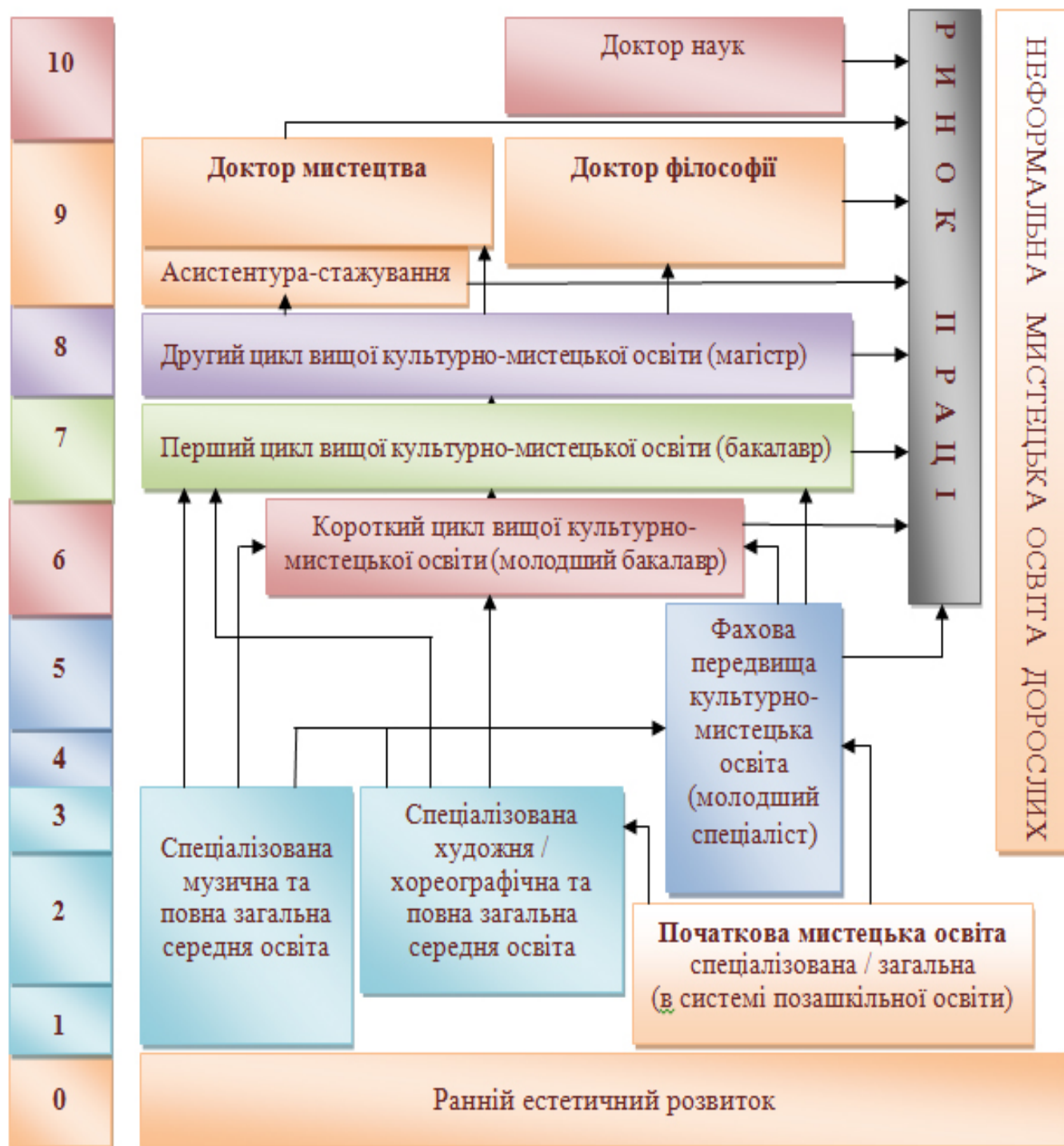
Міжнародна наукова конференція

**«КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКА
ОСВІТА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ:
ПРАГНЕННЯ, ВИКЛИКИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ»**

Аналітичні матеріали

Система культурно-мистецької освіти в Україні після прийняття Закону України “Про освіту” № 2145-VIII

Рівні НРК

Культурно-мистецька освіта в Україні на сучасному етапі: прагнення, виклики та перспективи

Реформування освітньої сфери, яке сьогодні увійшло в свою найактивнішу фазу, безпосередньо впливає на майбутнє мистецької освіти в Україні, яку без перебільшення можна назвати нашим національним надбанням.

За всі роки, відколи в Україні заговорили про освітні реформи, мистецька освіта не була окремим предметом уваги, в тому числі і на законодавчому рівні, будучи «вплетеною» в загальну систему.

Годі було говорити про визначення специфіки мистецької освіти в освітньому законодавстві останніх десятиріч, все підпорядковувалося єдиній освітній структурі, яка в умовах централізованого управління не визнавала «інакшості» галузевих підсистем освіти.

Так, зберігши по-факту наявні на момент здобуття Україною незалежності практики організації мистецької освіти, система використовувала їх напівлегально – без законодавчого регулювання, що в кінцевому рахунку могло призвести до припинення таких практик. Ідеться, зокрема, про таку форму підготовки як асистентура-стажування в мистецьких академіях та університетах, про підготовку артистів балету в хореографічному коледжі на базі початкової загальноосвітньої школи, або про викладання мистецького циклу в загальноосвітніх спеціалізованих мистецьких школах-інтернатах.

Невирішеним питанням останніх десятиліть є також кадрове забезпечення вищої мистецької освіти. Існуюча система підготовки науково-педагогічних кадрів передбачає лише один спосіб закріпитися в системі вищої мистецької освіти викладачем – мати науковий ступінь та вчене звання. Інакше ви не матимете жодного соціального ліфту в вищій освіті: усі доплати, надбавки, підвищення, зайняття керівних посад у структурних підрозділах вишу прямо пов'язані з науковими досягненнями науково-педагогічного працівника та їх формалізацією – наявністю відповідного документа.

До сьогодні існувала практика присвоєння вчених звань викладачам мистецьких вишів, які мають почесні звання заслуженого або народного артиста України, заслуженого діяча мистецтв тощо. Однак, змінені нормативно-правові акти з означеного питання вже позбавляють права отримати, приміром, вчене звання доцента заслужених артистів чи заслужених художників України.

Зважаючи на умови отримання митцями почесного звання зі статусом «народний», перед вищими мистецькими закладами освіти постала загроза залишитися без молодих педагогів, які мали б продовжувати мистецько-педагогічні традиції та розвивати національну виконавську школу.

Адже сьогодні випускник музичної, художньої, циркової академії, що обирає шлях артиста-виконавця, фактично не може поєднувати цю діяльність з написанням дисертації, оскільки і той і інший види діяльності неможливо поєднати без втрати якості результату, кожен з них потребує повного занурення і кардинально відрізняється за своєю природою, хоч обидва ці види мають одне спільне підґрунтя – талант до творчості.

Тому актуалізується питання впровадження особливої форми підготовки науково-педагогічних кадрів для спеціалізованих мистецьких вишів на основі захисту створеного здобувачем мистецького проекту, що дозволить такому здобувачу бути повноправним учасником освітнього процесу в якості викладача.

У середній ланці трирівневої системи підготовки мистецьких кадрів, яка в 1991 році увійшла в структуру вищої освіти, теж накопичилося багато проблем, пов'язаних з виконанням мистецькими коледжами своїх функцій. Зокрема, фінансуючись за кошти обласних бюджетів, ці заклади сьогодні стикаються з проблемою свого призначення, адже переважна більшість випускників продовжують освіту в університетах і академіях, не забезпечуючи комунальні заклади та установи культури і мистецтв кадрами.

Мистецькі школи

- 1296 закладів
- 306,9 тис. учнів

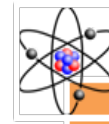
Спеціалізовані школи-інтернати

- 6 закладів
- 2,2 тис. учнів

Коледжі

- 51 заклад
- 17,0 тис. студентів

Університети, академії

- 15 закладів
- 15,5 тис. студентів

Мережа закладів освіти сфери культури

Особливо гостро стоїть питання забезпечення викладачами закладів початкової мистецької освіти – мистецьких шкіл, яке вирішується на рівні коледжів формально – присвоєнням відповідної кваліфікації випускнику. Але цей випускник далеко не завжди пов'язує своє майбутнє з викладанням у школі.

З останнім пов'язані проблеми і в початковій мистецькій освіті, де в свою чергу, теж накопичилося дуже багато питань до її змісту, кадрового забезпечення, а надто – соціальної функції, яку мають виконувати мистецькі школи, передусім, для свого самозахисту і збереження в умовах реформи децентралізації.

Успадкована з радянських часів система мистецьких шкіл потребує оновлення підходів до організації їх роботи і наділення її новими змістами. Тому гостро постає питання реформування законодавчого забезпечення діяльності мистецьких шкіл, створення для них нових законодавчих інструментів.

Одночасно з необхідністю структурних змін у середині системи культурно-мистецької освіти потребує реформування і нормативно - правове забезпечення у сфері професійної діяльності в галузі культури та мистецтва. Нормативні документи, які регулюють цю сферу, пов'язані з культурно-мистецькою освітою тільки номінально, не містять реального переліку компетентностей творчих працівників, досить умовно визначають вимоги до рівня освіти, необхідного для роботи за творчими спеціальностями.

Так, у більшості кваліфікаційних характеристик, що встановлюють вимоги до зайняття професійною творчою діяльністю у закладах і установах сфери культури, завищені вимоги щодо рівня освіти претендентів, що змушує молодь здобувати додаткову освіту, яка в реальності не підвищує рівень їх професіоналізму, але дозволяє формально претендувати на відповідні соціальні блага.

Дві системи – культурно-мистецька освіта та сфера професійної культурно-мистецької діяльності, які мали б працювати спільно, сьогодні роз'єднані в своїх інтересах, їх взаємопов'язаність носить спорадичний, інерційний характер, що призводить до взаємної невдоволеності одна одною.

При підготовці стратегії розвитку культури, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2016 року № 119, представники кожної з підгалузей культури наполягали на необхідності реформування та підвищення якості культурно-мистецької освіти.

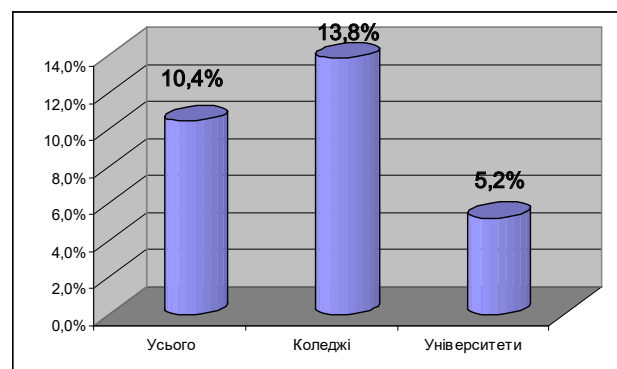
Це ще не повний перелік проблем, які нам необхідно вирішувати в найближчому майбутньому. І реформування освітньої сфери, яке набирає сьогодні все більших обертів, є унікальним шансом для нас їх розв'язати.

Біля десяти років знадобилося, щоб прийняти новий закон «Про вищу освіту», який на час його введення в дію у 2014 році був революційним.

Таким він став і для культурно-мистецької освіти, оскільки саме в цьому законі вперше були прописані окремі норми, які декларують наявність спеціалізованих закладів вищої освіти культурологічного і мистецького спрямування та визначають деякі особливості їх роботи.

28 вересня 2017 року набув чинності Закон України «Про освіту», який визначає інструменти для реалізації масштабної освітньої реформи. Частина друга статті 21 Закону визначає мистецьку освіту як спеціалізований вид освіти, що передбачає формування у здобувача спеціальних здібностей, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій у процесі активної мистецької діяльності, набуття ним комплексу професійних, у тому числі виконавських, компетентностей та спрямована на професійну художньо-творчу самореалізацію особистості і отримання кваліфікацій у різних видах мистецтва.

Частка закладів вищої освіти системи Міністерства культури в загальній кількості закладів вищої освіти в Україні

Стаття встановлює складові (рівні) мистецької освіти, а саме, початкову, профільну, професійну та вищу мистецьку освіту, які мають чітко окреслену взаємопов'язаність і взаємозалежність. Згідно з філософією норм цієї статті стати професійним митцем неможливо без проходження всіх або частини попередніх рівнів мистецької освіти. Таким чином, ці норми реалізують сутність підготовки митця і зберігають традицію безперервності та наступності мистецької освіти.

У статті також визначені особливі умови розроблення стандартів спеціалізованої мистецької освіти, освітніх програм, атестації та сертифікації педагогічних працівників, які забезпечують її надання. Передбачена також можливість створення наскрізних освітніх програм, які охоплюють різні освітні рівні мистецької освіти, що особливо важливо для інтегрованої підготовки майбутніх митців.

Інші статті Закону утверджують асистентура-стажування як особливу форму мистецької освіти і невід'ємну складову програм вищої освіти мистецького спрямування. Передбачається, що в структурі вищої мистецької освіти асистентура-стажування з одного боку буде формою підготовки виконавських кадрів вищої кваліфікації, з іншого – необхідним підрівнем для вступу на навчання за програмами підготовки за ступенем доктора мистецтва.

Революційною новацією Закону є запровадження підготовки докторів мистецтва, яка здійснюватиметься на дев'ятому рівні Національної рамки кваліфікацій. Відповідні зміни містяться в перехідних положеннях до проекту Закону «Про освіту», якими вносяться зміни до Закону «Про вищу освіту».

Передбачається, що ступінь доктора мистецтва стане аналогом ступеня доктора філософії в мистецькій освіті для підготовки науково-педагогічних кадрів, які безпосередньо формують майбутнього митця та його виконавську майстерність, а також буде однією з формальних підстав для присвоєння вчених звань доцента і професора викладачам з числа митців.

У Законі збережено функції інших державних органів щодо управління закладами освіти, що дасть можливість Мінкультури продовжити реалізовувати освітню політику в частині культурно-мистецької освіти.

Прикінцевими положеннями Закону передбачені окремі зміни до Законів «Про загальну середню освіту» та «Про позашкільну освіту», якими визначені окремі типи мистецьких загальноосвітніх та позашкільних закладів («спеціалізована мистецька школа (школа-інтернат)» та «дитяча мистецька школа»).

Щойно описані досягнення є найбільш значущими, але не вичерпними для реформи культурно-мистецької освіти. Цей Закон відкриває нові можливості та перспективи для якісних змін у цій сфері. Звичайно, попереду значна робота з унесення змін до інших, спеціальних освітніх законів, розроблення підзаконних актів. Необхідно буде також розробити концепцію підготовки молодших бакалаврів у культурно-мистецьких коледжах як основного рівня формування педагогічних кадрів для мистецьких шкіл, а також наповнити змістом підготовку докторів мистецтв.

Певною мірою нам буде необхідно переосмислити роль і місце культурно-мистецької освіти як в освітній системі, так і в суспільстві загалом.

Триває процес з розроблення та затвердження стандартів вищої освіти за спеціальностями галузі знань «Культура і мистецтво».

Усі ці факти дають привід для певного оптимізму щодо подальшої долі культурно-мистецької освіти в Україні. Головне – не втратити цей унікальний шанс для змін, оскільки те, чого ми досягнемо сьогодні, визначатиме, якою буде культурно-мистецька освіта та наскільки професійним буде кадрове забезпечення сфери культури і мистецтва в найближчі десятиліття.

У 2017 році Урядом затверджений **середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік**, одним з пріоритетів якого є модернізація змісту та умов надання мистецької освіти. З огляду на це, у середньостроковій перспективі політика Міністерства культури щодо культурно-мистецької освіти буде спрямована на:

у вищій культурно-мистецькій освіті:

- підтримку ініціативи закладів вищої культурно-мистецької освіти з модернізації структури та змісту цієї освіти, підвищення її якості;
- збереження системи закладів вищої культурно-мистецької освіти у сфері управління Міністерства культури;
- відстоювання збереження творчого конкурсу як основи відбору найбільш талановитої молоді для навчання в закладах вищої мистецької освіти;
- розроблення порядку підготовки кадрів освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва та стандартів такої підготовки. Запровадження підготовки доктора мистецтва з 2019 року;
- сприяння модернізації матеріально-технічної бази закладів вищої культурно-мистецької освіти;
- розроблення професійно-орієнтованих стандартів вищої освіти короткого циклу (молодший бакалавр) для запровадження такої підготовки в культурно-мистецьких коледжах;

у фаховій перед вищій культурно-мистецькій освіті:

- розроблення інструментів щодо підсилення ролі культурно-мистецьких коледжів комунальної власності як центрів підготовки фахівців для забезпечення регіональних кадрових потреб у галузі культури і мистецтва;
- участь у розробленні проекту Закону України «Про фахову передвищу освіту»;
- розроблення стандартів фахової передвищої культурно-мистецької освіти;
- збереження права мистецьких коледжів і училищ здійснювати підготовку фахівців з кваліфікацією викладача мистецької школи за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста;
- розвиток Київського державного хореографічного училища як балетної школи національного рівня;

у профільній та початковій мистецькій освіті:

- модернізація матеріально-технічної бази державних спеціалізованих мистецьких шкіл-інтернатів;
- продовження фінансової підтримки учнів державних спеціалізованих мистецьких шкіл-інтернатів;
- забезпечення розроблення стандартів мистецької освіти для державних спеціалізованих мистецьких шкіл-інтернатів та їх гармонізацію зі стандартами повної загальної середньої освіти;
- запровадження системи моніторингу спеціалізованої початкової та профільної мистецької освіти з метою підвищення її якості;

■ затвердження Концепції сучасної мистецької школи як стратегічного бачення її розвитку, яка включатиме, зокрема:

- декомунізацію ідеології та модернізацію змісту початкової мистецької освіти;
- розроблення та запровадження програм інклюзивної мистецької освіти початкового рівня;
- нові підходи до оцінювання якості роботи педагогічних працівників мистецьких шкіл та організації їх професійного розвитку;

у сфері науково-методичного забезпечення культурно-мистецької освіти:

- реформування Державного методичного центру навчальних закладів культури і мистецтв України, перетворення його на середовище новітніх педагогічних ідей та методик;
- створення на базі реформованого центру електронного репозиторію навчальних матеріалів, хрестоматій, посібників тощо для мистецьких шкіл;
- створення національної електронної бази даних викладачів-методистів початкової та профільної мистецької освіти.

У частині відновлення зв'язків культурно-мистецької освіти з професійною сферою:

- підтримка ініціатив щодо модернізації системи підвищення кваліфікації та професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників сфери культури, диверсифікація бюджетної підтримки закладів культурно-мистецької освіти, які надають послуги з підвищення кваліфікації науково-педагогічних та педагогічних працівників;
- оновлення переліку та змісту професійних кваліфікацій та модернізація кваліфікаційних характеристик професій у сфері культури і мистецтва, приведення їх у відповідність до сучасних вимог та рівнів освіти.

Ключові події у функціонуванні системи культурно-мистецької освіти незалежної України

1991 рік – прийнято Закон Української РСР «Про освіту», в якому училища культури і мистецтв, як і інші заклади освіти цього типу, віднесені до закладів вищої освіти.

1992 рік – прийнято Закон України «Основи законодавства України про культуру», яким одним з пріоритетів державної політики в галузі культури визначено естетичне виховання дітей та юнацтва у закладах освіти незалежно від форм власності і підпорядкування, закріплено право громадян на спеціальну освіту в галузі культури, визначено порядок організації спеціальної освіти в галузі культури.

Початок децентралізації видатків та управління школами естетичного виховання та училищ культури і мистецтв, які віднесені до комунальної власності.

1991 – 1995 роки – кількість закладів початкової мистецької освіти (шкіл естетичного виховання: музичні, художні, хореографічні, мистецтв тощо) зростає до 7 %.

З 1993 року розпочинається тенденція з реорганізації музичних шкіл у школи мистецтв.

З 1996 року розпочинається скорочення чисельності шкіл естетичного виховання дітей.

2000 рік – введення в дію Закону України «Про позашкільну освіту», музичні, художні, хореографічні школи, школи мистецтв законодавчо входять до системи позашкільної освіти.

2002 рік – введення в дію Закону України «Про вищу освіту», який не містить жодних специфічних норм щодо вищої культурно-мистецької освіти.

Розробляються основні нормативно-правові акти щодо діяльності музичних, художніх хореографічних шкіл, шкіл мистецтв.

2007 рік – з Державного бюджету виділено 10 млн. грн., які спрямовані окремою субвенцією на закупівлю народних музичних інструментів для комунальних мистецьких шкіл.

2011 рік – набуття чинності Законом України «Про культуру» (чинний і сьогодні), яким введено терміни «культурно-мистецька освіта», «заклад освіти сфери культури».

2014 рік – прийнято та введено в дію Закон України «Про вищу освіту», який містить деякі норми щодо закладів вищої освіти культурологічного і мистецького спрямування. Введено короткий цикл вищої освіти «молодший бакалавр», який має стати фактором забезпечення культурно-мистецькими коледжами регіональних потреб у кадровому забезпеченні галузі культури і мистецтва.

У зв'язку з окупацією Автономної Республіки Крим та окремих районів Луганської та Донецької областей Міністерство культури України забезпечило переведення на підконтрольну Уряду України територію підпорядкованих закладів освіти – Луганської державної академії культури і мистецтв та Донецької державної музичної академії імені С. С. Прокоф'єва. Роботою в інших мистецької вишах було забезпечено біля 100 науково-педагогічних працівників, на навчання до 8 культурно-мистецьких вишів, підпорядкованих Мінкультури, переведено понад 500 студентів та аспірантів.

У 2015 році відновлено діяльність Луганської державної академії культури і мистецтв (м. Київ) та коледжу академії (м. Кременна Луганської області).

Через окупацію на непідконтрольних Уряду України територіях залишилися 88 мистецьких шкіл (- 6,3 %) та 9 коледжів (- 13 %), які перебували в комунальній власності.

2015 рік – у новому переліку галузей знань та спеціальностей, за якими здобувається вища освіта, збережено галузь знань «Культура і мистецтво», до якої увійшли 6 спеціальностей мистецтва та 3 спеціальності культури.

18 червня 2015 року – відбувається спільне засідання Комітетів Верховної Ради України з питань науки і освіти та з питань культури і духовності щодо законодавчого забезпечення мистецької освіти під час підготовки законопроекту «Про освіту».

До урядового законопроекту «Про освіту» введено статтю «Мистецька освіта».

2016 рік – розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 лютого № 119 затверджено Довгострокову стратегію розвитку української культури – стратегії реформ, якою зокрема передбачено:

- створення системи моніторингу якості початкової мистецької освіти;
- створення системи грантової та іншої фінансової підтримки учнів/студентів спеціалізованих мистецьких навчальних закладів усіх рівнів;
- стимулювання розроблення програм інклюзивної мистецької освіти початкового рівня;
- сприяння внутрішнім та міжнародним академічним обмінам між закладами культурно-мистецької освіти з метою інтегрування до європейського мистецько-освітнього простору.

3 квітня 2017 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 275 затверджено середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік, одним з пріоритетів якого є модернізація змісту та умов надання мистецької освіти.

У рамках реалізації пріоритету Міністерством культури розроблено мінімальні стандарти забезпечення послугами мистецької освіти (частину «мінімального культурного кошика»); проект нових типових навчальних планів державних середніх спеціалізованих мистецьких шкіл (старша профільна школа) та Концепцію сучасної мистецької школи.

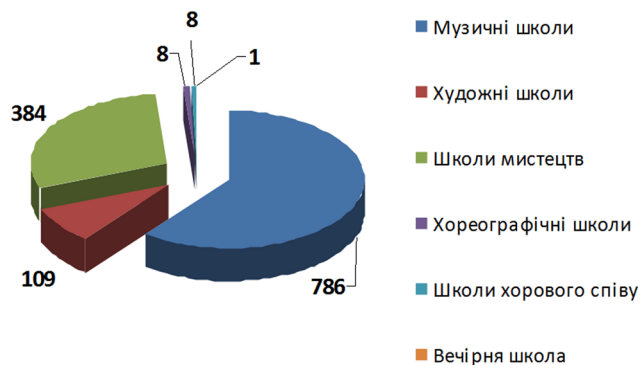
Також з Державного бюджету виділено 10 млн. грн. для закупівлі для цих шкіл нових музичних інструментів і навчального обладнання та проведення першого етапу ремонтів навчальних приміщень.

Відповідно до статистичного спостереження 2017 року станом на 1 вересня у зв'язку з децентралізацією та утворенням об'єднаних територіальних громад по Україні відкрито 6 нових мистецьких шкіл.

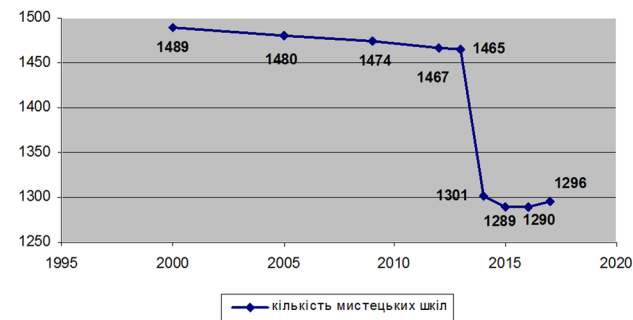
28 вересня 2017 року набрав чинності Закон України «Про освіту» № 2145, який вперше в історії законодавства містить окремі норми щодо мистецької освіти.

Законом введено науково-творчий ступінь доктора мистецтва та норми щодо його запровадження, мистецький напрям позашкільної освіти, терміни «мистецька освіта», «початкова мистецька освіта», «мистецька школа», «спеціалізована мистецька школа-інтернат», «мистецький коледж», а також особливі умови атестації педагогічних працівників, провадження освітнього процесу в закладах мистецької освіти, розроблення стандартів початкової, профільної та фахової передвищої освіти.

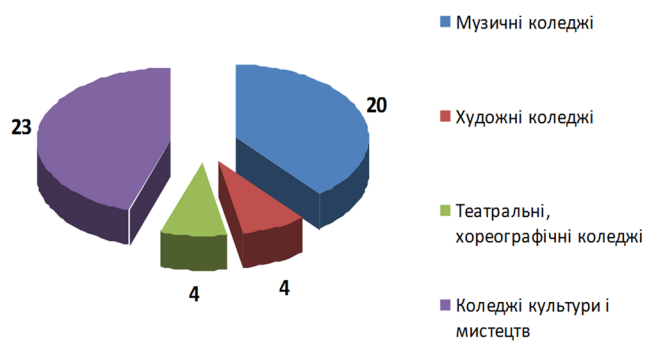
Розподіл мистецьких шкіл за видами

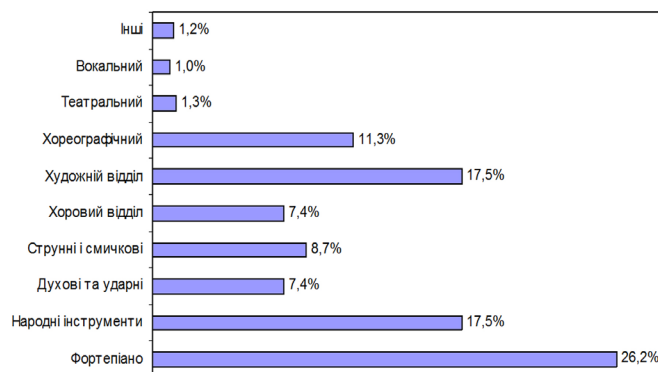
Динаміка мережі мистецьких шкіл (2000 - 2017)

Розподіл культурно-мистецьких коледжів за видами

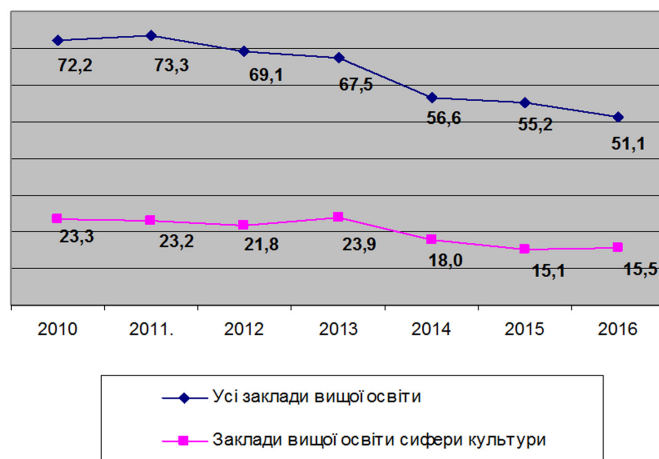
Розподіл контингенту учнів у мистецьких школах, %

Розподіл закладів вищої культурно-мистецької освіти за видами

Динаміка руху контингенту студентів у закладах вищої освіти (2010 - 2016), які здійснюють підготовку фахівців за спеціальностями культури і мистецтва, тис. чол.

Розподіл контингенту студентів у культурно-мистецьких коледжах за спеціальностями культури і мистецтва, %

